

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 16 | פרשת יתרו תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

דן יחידי

מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך... (שמות יח יד)

א: דעת רבי אבהו (סנהדרין ו.) ששנים שדנו דיני ממונות אין דיניהם דין כי צריך שלשה דיינים, וכן פסק הרמב"ם (סנהדרין פ"ב ה"י) 'ושנים שדנו אין דיניהן דין'. אך אם קבלוהו עליהם בעלי הדין מבואר בגמרא שדינו דין, אך אין זה מהלכות בי"ד רק משום הקבלה.

הלכה היא (שבועות ל.) שדיינים בישיבה ובעלי דין בעמידה, אך ודאי דין זה הוא בהלכות בי"ד כתקנו, אבל יחיד שדן מצד קבלת בעלי הדין אין לו חשיבות בי"ד לכל הלכותיהם.

ב: תמיהת יתרו הייתה, מדוע אתה יושב והעם ניצב כהלכות בי"ד, בעוד שאתה לבדך והדין יחידי אינו מהלכות בי"ד אלא קבלת בעה"ד בלבד.

ג: שני טעמים יש בצורך לשלשה דיינים בדין: האחד מבואר בירושלמי (ברכות פ"ז ה"א) המדמה חובת שלשה דיינים לחובת שלשה מזמנים, והיינו כדי שתשרה עליהם שכינה. והשני מבואר בבבלי (סנהדרין כג.) שזה בורר אחד וזה בורר אחד ושניהם בוררים עוד אחד כדי שהחייב יסמוך על כך שהיה ההרכב שקול לטובתו, כלומר שצריך שניים כדי שינסה כל דיין למצוא את טובת משלחו, והשלישי כדי שתהיה הכרעה.

ד: תשובת משה יישיבה את שני הטעמים: 'כי יבא אלי העם לדרוש אלקים ושרויה עמי שכינה גם בלא שלשה. והודעתי את חקי האלקים ואת תורתיו ואין דיין שיכריע נגד דעתי כי אני המלמדו את הדין. משני טעמים אלו אני דן יחידי מכח בי"ד ואיני צריך שלשה, ולכן אני יושב והעם עומדים.

(משך חכמה שמות יח יד)

ה: אמנם הרמב"ם (שם) שפסק כרבי אבהו ששנים שדנו אין דיניהם דין, הקדים לכך שמדאורייתא מספיק דיין אחד, ורק רבנן הצריכו שלשה. וצריך עיון מדוע בדיעבד אין דיניהם דין

כמדאורייתא.

ו: מקור דינו שמספיק דיין אחד במחלוקת רבא ורב אחא בריה דרב איקא (שם ג.), שלרבא שלשה דיינים לממונות הם מדאורייתא, ולרב אחא מדאורייתא די בדיין אחד כאמור (ויקרא יט טו) 'בצדק תשפט עמיתך' בלשון יחיד, וחכמים הם שהצריכו שלשה משום יושבי קרנות כדי שיהיה ביניהם לפחות אחד מומחה. ונחלקו בדעת שמואל ששנים שדנו דינם דין, כרב אחא ולא כרבא.

ז: הרמב"ם (שם פ"ה ה"ח) כתב 'דיני קנסות... אלא שלשה מומחים והם הסמוכין בארץ ישראל. אבל שאר דיני ממונות... אינן צריכין מומחה אלא אפילו שלשה הדיוטות ואפילו אחד מומחה דן אותן. לפיכך דנין בהודאות והלואות וכיוצא בהן בחוצה לארץ... שליחות בית דין של ארץ ישראל עושין'. כרב אחא שדי בדיין אחד מומחה ואפילו לכתחילה, אלא שהוסיף שדיין זה צריך להיות סמוך, ובחוץ לארץ צריך לכך את שליחות חכמי ארץ ישראל. וי"ל שפירש את גזירת יושבי קרנות שהם קרנות העולם שאין בהם סמוכים, והצריכו שלשה הדיוטות כי מסתבר שיש אחד מומחה שיעשה את שליחות חכמי ארץ ישראל.

על פי זה יש לומר שגם לדעת רב אחא שדין האחד קיים מדאורייתא וכדברי שמואל ששנים שדנו דיניהם דין, זה רק הסמוך בארץ ישראל, כי מדאורייתא הוא יכול לדון מכח סמיכותו, ורק עבר על גזירת חז"ל משום יושבי קרנות הרחוקים. אך בחז"ל או בזמננו שהדיין זקוק לשליחות חכמי ארץ ישראל כדי לקיים את סמיכותו לדון מדאורייתא, ועובר על גזירתם שהצריכו שלשה, אינו יכול לקבל שליחותם ולכן אף מדאורייתא אין דינו דין. ומשום כך הביאה הגמרא את דברי שמואל כנפקא מינה למחלוקת רבא ורב אחא, אך דברי רבי אבהו ששנים שדנו אין דיניהם דין הם לכולי עלמא ואף לרב אחא בזמן הנה, ולכן לא הביאה הגמרא שבוזה מחלוקתם.

<<<

>>> ח: על כן פסק הרמב"ם שאע"פ שמדאורייתא מספיק דיין אחד ורבנן הם שהצריכו שלשה כרב אחא, מכל מקום שנים שדנו אין דינם דין אפילו בדיעבד וכרבי אבהו, כי אליבא דאמת גם לרב אחא כשאין סמוכים אין דינו של יחיד דין ואפילו מדאורייתא, והסמיכה בזמן הזה היא משליחותם של חכמי ארץ ישראל והם גזרו שיהיו שלשה דיינים, לכן בדין יחידי שלא כגזירת חכמים, פסקה שליחותם ואין הוא סמוך לדון אפילו מדאורייתא. (אור שמח סנהדרין פ"ב ה"י)

ט: יוצא אם כן שפסק הרמב"ם הוא שדיין מומחה וסמוך יכול לדון לכתחילה, וגזירת חכמים מאוחרת אסרה זאת משום פגמי סמיכה אך עדיין דינו דין, ורק מי שצריך את שליחותם בשביל לדון אין דינו דין. אך משה רבינו שהוא מקור הסמיכה ודאי היה יכול לדון מדאורייתא ולא הוצרך שיקבלוהו עליו, ועל כן גם ביחיד יש לו כח בי"ד גם להלכה שהוא עומד והעם ניצב.

אור הדעת

פרקי מחשבה

עדות הים

כ: ששת ימים עשה ה'... את הים וכל אשר בהם (שמות כ יא)

א: צריך להבין מדוע פרטה התורה את הים בעדות שמירת השבת על בריאת העולם. ובמכילתא (ז ו) למדו מכך שהים שקול כנגד כל מעשה בראשית, וצריך עיון מדוע.

ב: בירושלמי (ע"ז פ"ג ה"א) ביארו את סיבת העכו"ם שמניחים צורת כדור ביד פסיליהם, בכך שאלכסנדר מוקדון ראה את העולם בצורת כדור ואת הים בצורת קערה, והם תלו את שליטת אלוהיהם ביבשה ולא בים.

גם מעשי הכשפים המכחישים פמליא של מעלה מתקיימים אך ביבשה ובטלים במים, כמבואר (סנהדרין סז).

ג: הענין בזה כמבואר ברמב"ם (עכו"ם פ"א ה"א) שעובדי ע"ז האמינו בבריאת העולם יש מאין, אך בראותם את הפסק יצירתו הגלויה בטבע, עם מהלכו הטבעי של העולם המושפע בידי גורמי שמים באור וחושך קיץ וחורף וכדומה, המשפיעים באופן ישיר על חיי האדם ותנובת אדמתו, סברו כי חלילה הוא הניח את השליטה לגרמי שמים ומשום כך עבדום.

אך את הים הנשאר כבריאתו הראשונית על ידי הבורא ללא צורך בהתערבות גרמי השמים, לא ראו כנשלט על ידי אותם גורמים ולא הווקו לעובדם כדי למשוך מהם שפע. כך גם

התערבויות כשפים אין מקומם אלא במקום נשלט ע"י אותם כוחות.

ד: עדות הנבראים בשביתת השבת אינה על עצם היצירה אלא על שביתתה, על כך שאמנם חדל הבורא ביצירת יש מאין אך הוא מהווה את הבריאה הראשונית בכל רגע ומנהיג בהשגחה פרטית בלי למסור את ההנהגה לכוחות אחרים חלילה, אשר אין הם אלא כגרזן בידו לפעול פעולותיו.

ומשום כך יש במצוות השבת את ההמנעות מחפץ הנולד בשבת, כי הוא מסמל יצירה מחודשת אשר ממנה, ואך ממנה, שבת הבורא. גם החובה להכין לשבת מבטאת את רעיון אי היצירה המחודשת.

ה: באמונת ההשגחה שקול הים כנגד כל הבריאה, כי כשם שהים נותר בבריאתו ללא כל שינוי, ממש כך השינויים ביבשה אינם בעלי משמעות לערך היצירה הראשונים באשר אותו יוצר מהווה גם את השינויים.

מעיד איש ישראל בשביתתו בשבת על כך שהבורא לא זנח את יצירתו אלא מהווה אותה בכל זמן, והיבשה על שינוייה והתחדשותה היא באותו מעמד כמעמדו של הים שלא השתנה.

(משך חכמה שמות כ יא)

משך הלב

מעשי תורה ויראה

יום מחר

פעם בא אליו יהודי אחד ובכה לפניו וסיפר לו שהרופאים אינם רואים תרופה למחלתו ואומרים שלסוף חצי שנה ימות. אל תדאג – מרגיע אותו הרב – דרך בהבטחת הרופאים שתחיה חצי שנה, וכי בטוח אני שאחיה יום מחר!?!

(מורי האומה ה עמ' 99, בשם רבי משה חברוני)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

התכוננות נקיה

כי יהיה להם דבר בא אלי (שמות יח טז)

א: יהיה להם היינו לבעלי הדין שהם שנים, אם כן מדוע אמר 'בא אלי' בלשון יחיד ולא באו אלי.

ב: אין אני מחשיב את בעלי הדין כלל בבואי להתבונן במחלוקתם, אלא דן את הדבר עצמו בלא משוא פנים.

ג: הדבר בטוהרתו בלא בעלי הדין שגרמו לו, בא בלשון יחיד.

(משך חכמה שמות יח טז)